

Vad tänker naturalisten med egentligen?

Denna artikel presenterar och försvarar ett argument emot naturalismen som kommit att kallas för "Argumentet från förnuftet" (*The Argument from Reason*). Naturalismen är självmotsägande eftersom den påstår något – att det ytterst sätt inte finns något förnuft – och samtidigt undergräver detta påstående med ett annat påstående – att den egna ståndpunkten är förnuftig.

I denna artikel vill jag presentera och försvara en typ av argument emot naturalismen man kan finna hos den kände engelske författaren C.S. Lewis, i hans bok *Mirakler*.¹ Nyligen har den amerikanske filosofen Victor Reppert² utvecklat argumentet i Lewis form. I filosofiska kretsar kallar man idag argumentet för "Argumentet från förnuftet" (*The Argument from Reason*).

Lewis argumenterade från förekomsten av logiska slutledningar (*logical inference*) till naturalismens oförmåga att förklara dessa i naturalistiska termer. Förnuftet med dess kapacitet för logiska slutledningar, menar Lewis, är inte något som ryms i naturalistens världsbild. Samtidigt hävdar naturalismen att den är den mest förnuftiga ståndpunkten. Därmed blir naturalismen självmotsägande eftersom den påstår något (att det

1. *Mirakel: är det övernaturliga naturligt?* (Libris förlag, 1998). (Den svenska översättningen är från den engelska reviderade utgåvan. Lewis reviderade sitt argument efter en substantiell kritik från Elisabeth Anscombe, en inflytelserik oxfordfilosof som var verksam i samma grupp av tänkare som Lewis - The Socratic Club. För mer om denna intressanta debatt se Reppert i följande fotnot.) Den typ av argument som Lewis skrev om i *Mirakel* finns också hos en rad andra författare. Några jag har konsulterat är Alvin Plantinga i *The Analytic Theist, Is Naturalism Irrational?* (Eerdman, 1998) ss 72-96 och hans förfinade resonemang i *Warranted Christian Belief* (Oxford University Press, 2000) ss. 357-73; C. Stephen Evans, *Preserving the Person: A Look at the Human Sciences* (IVP, 1979) ss. 74-9; J.P. Moreland, *Scaling the Secular City. A Defence of Christianity* (Baker Academic, 1987) ss. 77-104; J.R. Lucas, *The Freedom of The Will* (Oxford University Press, 1970) ss. 114-117; E.L. Mascall, *The Openness of Being. Natural Theology Today* (Darton, Longman & Todd, 1971) ss. 251-67.

2. I själva verket utvecklar Reppert sju olika varianter av Lewis argument. Repperts argument finns tillgängliga i hans föredömligt korta och informativa bok *C.S. Lewis' Dangerous Idea. In Defence of the Argument from Reason* (IVP, 2003). Se bibliografien för vidare läsning. I tidskriften *Philosophia Christi*, vol. 5, nummer 1, 2003, hölls ett artikelsymposium där tre kritiker – Theodore M. Drange, William Hasker och Keith Parson - fick komma med invändningar med Repperts respons till dem i slutet. Utbytet visar på olika filosofiska infallsvinklar och är instruktiv för den som är intresserad av hur "The Argument from Reason" kan försvaras filosofiskt. Se också Repperts blogg: <http://www.dangerousidea.blogspot.com/>

inte finns något förnuft) och samtidigt undergräver detta påstående med ett annat påstående (att den egna ståndpunkten är förnuftig). Det är som att säga "Jag ljugar nu", ett påstående som är självmotsägande.

Artikeln är skriven i två nivåer. I prosatexten har jag försökt använda så lite teknisk terminologi som möjligt medan jag i fotnoter har fört en något mer teknisk diskussion för den som är intresserad. Där finns också litteraturhänvisningar för den som skulle vilja läsa mer i ämnet.

Vad tänker naturalisten om världen?

För att kunna visa hur naturalismen³ är självmotsägande bör vi veta lite mer om vad den säger om verkligheten. Den framställning av naturalismen som här följer är inte menad att vara fullständig, endast tillräcklig för att ringa in en definition som är relevant och anammas av de flesta naturalister.⁴ Naturalismen kan karaktäriseras med följande fyra teser:

- 1) **Mekanistisk verklighetsuppfattning** – Hela verkligheten är ytterst sett en komplex maskin, d.v.s opersonlig och utan medvetande.⁵
- 2) **Reduktionistisk teori** – Naturalisten reducerar alla fenomen till kemi och fysik.⁶

3. För enkelhetens skull kommer jag att anta att alla naturalister också är evolutionister. Äldre naturalister som David Hume var naturalist utan att vara evolutionist men efter Charles Darwin blev det naturligt att koppla naturalism med evolution.

4. Den form av naturalism som jag främst argumenterar emot kallas för *metafysisk naturalism*. Ibland används termerna materialism och fysikalism i samma mening som naturalism även om det finns undantag. Jag kommer för enkelhetens skull att använda termen naturalism för att täcka dessa termer.

5. Det finns dock två olika former av naturalism. Den ena ser på världen deterministiskt så att allt som händer inte kunde varit annorlunda, varje orsak kan bara ha en enda effekt. (Därmed elimineras givetvis mänsklig frihet och naturlig kontingens.) I dag är det evolutionister som försvarar denna form av naturalism (Richard Dawkins).

Den andra formen av naturalism ser indeterministiskt på världen ofta med hänvisning till irregulariteter som förekommer på kvantfysikens nivå. Vad vi kallar för orsak och verkan har ingen grund i verkligheten, allt som finns är händelser eller företeelser som statistiskt sett har en viss regelbundenhet men utan att tala om objektiva orsaksförhållanden. Delar av världen är dock tillräckligt regelbunden för att kunna göra matematiska beräkningar för olika fenomen. Före den modern naturvetenskapen kan vi peka på David Hume som (utan kunskap om kvantfysiken) menade att de kopplingar vi gör mellan det som ser ut som orsak och verkan i själva verket är projektioner eller psykologiskt betingade associationer.

Mitt argument är främst riktat emot deterministisk naturalism men skulle med vissa förändringar kunna riktas emot indeterministisk naturalism också. Problemet är att, som jag ser det, indeterministiska naturalister tenderar att bli s.k. anti-realister eftersom irregulariteterna i kvantfysiken, som är den yttersta verkligheten, omöjliggör dess vetbarhet.

6. Filosofer talar ibland om två positioner här. (1) Naturalisten kan *eliminera* naturliga objekt. Ett naturligt objekt, som min hund Ronja, finns strikt talat inte utan det som finns är den samling av ting som jag och andra har vant mig vid att kalla Ronja. En samling av ting kan aldrig konstituera något annat än en samling av ting. Alltså finns inte Ronja. (2) Naturalisten kan också *reducera* naturliga objekt. Ronja är ett objekt som finns men är reducerbar till sina beståndsdelar. Reduktionisten

- 3) **Kausalt stängt universum** – Det finns inga andra förklaringsgrunder till världen än vad som sägs i tes (2) och (3).
- 4) **Vetenskapsoptimism** – Naturvetenskapen har i princip möjlighet att upptäcka och förklara allt som är vetbart.

Naturalismen, så som den är beskriven i dessa teser, är för den västerländske ateisten den självklaraste världsbilden. Naturalismen påstår att allt som existerar finns i en sluten kedja av orsak och verkan. Om det inte finns någon övernaturlig verklighet är "naturen" – materien och de mekanistiska och opersonliga lagar som styr den – den yttersta verkligheten. Naturvetenskapen är det bästa medel vi har tillgängligt för att avgöra vad denna verklighet består av. Andra vetenskaper eller kunskapsformer som filosofi eller sunda förnuftet är ytterst sett inte lika pålitliga förmedlare av verkligheten enligt naturalisten.

Klassiska övernaturliga föreställningar om Gud, den mänskliga själen, änglar och ett liv efter detta har alltså ingen plats i ett sådant system: Gud blir en onödig hypotes, själen obskyr, änglar och ett liv efter detta nonsens och vidskepelse. Kanske kan dessa idéer möjligen förklaras i termer av ett evolutionistiskt värde under en tidigare fas av mänsklighetens historia där sådana föreställningar kunde tjäna de övergripande syftena: artens överlevnad och utveckling. I dagens upplysta värld klarar vi oss utan religion då evolutionen har sorterat bort sådan vidskepelse.

Vad tänker naturalisten att han tänker med?

När vi nu har sagt något om vad naturalisten tänker om verkligheten kan vi gå vidare till argumentet.

Naturalisten gör anspråk på att säga vad som är fallet, vad som är sant om världen, nämligen att den är ett slutet system. Om världen är ett slutet system kommer också allt däri kunna förklaras i dessa termer. Alltså

tror att det finns enklare, icke-reducerbara ting, än Ronja. Det som verkligen finns är alltså dessa enklare ting och inte de komplexa ting som de enklare tingen förefaller utgöra. Ronja är därför redundant i en naturalistisk ontologi.

Oavsett vilken teori man omfattar blir effekten detsamma, saker vi tar för givna, som existensen av min hund, är illusioner. Jag kommer därför inte att åtskilja ytterligare på dessa positioner i diskussionen. Vad som är viktigt att observera i detta sammanhang är att naturalisten är metafysisk realist: han menar vad han säger när han säger att x är eliminerbart/reducerbart till y och att y är den yttersta verkligheten.

För en relativt lättläst diskussion och refusering av eliminativ och reduktiv naturalism till förmån för en icke-reduktiv naturalism - som för övrigt är kompatibel med gudstro (författaren är själv kristen) – läs: Lynne Rudder Baker, 'A Methaphysics of Ordinary things and Why we Need it', *Philosophy*, 83.1, 2008, ss. 5-24.

“Precis som det för moral är viktigt att det finns en fri vilja, en som inte är bestämd i förväg vad den ska göra, så är det viktigt för kunskap att förnuftet får vara fritt från förutbestämning.”

kommer förnuftet att förklaras i princip på samma sätt som galaxers och grodors naturliga egenskaper. Det är överflödigt att tänka sig att förnuftet skulle behöva en ytterligare eller annan förklaringsgrund enligt naturalisten. Naturalisten påstår i korthet följande: att han tänker med något som kommit ur något som är utan förnuft och att det vi kallar ”förnuft” är kemiska processer i den mänskliga kroppen, i hjärntrakten någonstans.

När vi säger att naturen är förnuftslös menar vi inte nödvändigtvis att den är utan mål och mening. Vad vi menar är att naturen inte tänker, inte är självmedveten och inte moralisk. Atomer, oavsett hur komplexa deras relationer är, kan inte handla moraliskt eller tänka abstrakt; endast en förnuftig varelse kan göra det. Att ha förmågan att handla målinriktat är ett tecken på förnuft eftersom det krävs förnuft för att handla moraliskt. Likväl kan naturen som sådan beskrivas som ändamålsenlig – ting och dess delar kan analyseras i termer av de funktioner som de har. Det mänskliga ögats funktion t.ex. är att producera råmaterialet för hjärnans förmåga att omvandla synintryck till någon form av bilder. På samma sätt kan vi tala om ändamålet hos tyngdlagarna som gör att saker och ting ser ut att bete sig regelmässigt och efter vissa mönster och uppfylla vissa funktioner. Men inget av dessa fenomen är vad vi skulle kalla för förnuftiga eller medvetna (om vi inte är animister kanske) så som när jag handlar avsiktligt eller gör en slutledning.

Människor är en del av det naturliga orsak-verkanförhållandet men deras förnufts-förmågor kan inte förklaras enbart med det naturliga orsak-verkanförhållandet. Det råder en *kvalitativ* skillnad i slag av ting här – rationella och naturliga (a-rationella) ting. Precis som man säger att en flod aldrig stiger högre än sin egen källa kan vi säga att något rationellt aldrig kan komma ur något som saknar rationalitet. Det spelar ingen

roll, principiellt sett, om ett naturligt ting blir enormt komplext – det är ändå bara ett enormt komplext naturligt ting. För det råder en kvalitativ skillnad mellan människans intellekt och en dators intellekt som inte kan överbryggas med kvantitativ förändring (som att göra datorer allt mer komplexa).⁷

Denna skillnad gör att orsaksförhållandet mellan förnuftet och den naturliga verkligheten inte är samma som mellan naturliga ting. Mitt förnuft påverkas av naturen och påverkar naturen men det är olika typer av påverkan. Låt oss se närmare på vad det är för skillnad mellan naturliga och förnuftiga orsaker.⁸

Tankar och orsaker

Mentala processer och tillstånd – som att göra logiska slutledningar eller ha en avsikt i en handling – är inte direkt naturvetenskapligt åtkomliga. Mentala processer och tillstånd existerar men inte (nödvändigtvis) som naturalistiskt förklarbara tillstånd.⁹ Jag har t.ex. ett speciellt förhållande till mitt eget mentala liv. Jag är direkt medveten om vad som pågår däri. Om jag är medveten om att en bil närmar sig mig när jag själv är ute och kör är jag direkt medveten om min upplevelse av den bilens egenskaper – den är röd, rör sig i en viss riktning, har en viss form som jag igenkänner som en bil o.s.v. Anta att en hjärnforskare skulle kunna observera

7. Det finns en tro bland biologer och dataexperter att maskiner kommer att utveckla ett eget självständigt intellekt precis som biologiska processer gav upphov till liv och till intelligens eftersom de påstår att det finns likheter i graden av komplexitet hos dataprogram som Google och det mänskliga intellektet. Teorin är i bästa fall intressant för science-fictionälskare och kan nog mest betraktas som en övertro på vetenskapen och naturen.

8. Naturalisten söker antingen att reducera förnuftet eller förnuftiga slutledningar till fysiska orsaks-sammanhang (eliminationism/reduktivism) eller separera dem från detta sammanhang så att de inte har något med dem att göra (epiphenomenalism), d.v.s. mentala tillstånd uppkommer och är således orsakade av den mänskliga kroppen men har inget kausalt inflytande tillbaka på kroppen. För en kort diskussion se Moreland, *Scaling the Secular City*, ss. 84-90 och Reppert, 'Reply' i *Philosophia Christi*; David S. Oderberg, 'Hylemorphic Dualism' i Ellen, Frankel Paul och Fred D. Miller Jr. (red.) *Personal Identity* (Cambridge University Press, 2005). Tillgänglig på: <http://www.newdualism.org/papers/D.Oderberg/HylemorphicDualism2.htm>.

9. Det som följer här bygger på den kvalitativa skillnaden mellan första person och tredje person. Den förra är min privata men genuina upplevelse av mitt eget medvetande medan den senare är ett utifrån kommande perspektiv, tredje person. Naturalisten menar att första-personsperspektiv är reducerbart till tredje-person. Detta innebär att subjektiva erfarenheters kvalitet (eller qualia som filosofer ibland kallar dem) är en illusion. David S. Oderberg visar också att en analys från ett tredje-personsperspektiv också är möjlig utan att bli reduktiv. Se hans 'Concepts, Dualism and the Human Intellect' i A. Antonietti, A. Corradini, och E.J. Lowe (red.) *Psycho-Physical Dualism Today: An Interdisciplinary Approach* (Lexington Books, 2008). Tillgänglig på: <http://www.reading.ac.uk/dsoderberg/papers/Concepts,%20Dualism%20and%20Human%20Intellect.pdf>

mitt mentala tillstånd i de relevanta områden i min hjärna. Det visar sig då att han inte skulle kunna göra samma observationer – som bilens rörelse och egenskaper – som jag upplever. Han skulle observera en kemisk process som har en viss struktur men som inte på något sätt liknar det tankeinhåll jag som person är medveten om eller den objektiva eller subjektiva verklighet som den handlar om. Jag kanske hallucinerar eller bara tänker på en bil och då gör hjärnforskaren andra observationer men jag får delvis samma intryck som om jag skulle förnimma en bil.

Både jag och hjärnforskaren observerar samma fenomen men från två olika perspektiv och dessa perspektiv är inte utbytbara. Jag har ett s.k. förstapersonsperspektiv och hjärnforskaren ett tredjepersonsperspektiv. Hjärnforskarens beskrivning har inte samma egenskaper som min upplevelse. De är inte ekvivalenta. Det gör att hans beskrivning inte är sann eller adekvat av min upplevelse från förstapersonsperspektiv, men den är sann och adekvat (givet att han följer naturvetenskapliga metoder och så långt de kan observera) i förhållande till hur min *hjärna* uppför sig när jag har ett visst medvetandehåll. Det ser alltså ut som att mitt medvetandehåll i detta fall inte är reducerbart till hjärnforskarens beskrivning.

Nu är det så att om tankeinhållet hos en människa inte är strikt reducerbart till naturalistiska förklaringar måste den ha en annan förklaring, en icke naturalistisk förklaring. C.S. Lewis skrev att en s.k. kunskapsakt eller kunskapshandling (En händelse i mitt medvetande, t.ex. en slutledning från ett orsak-verkansammanhang):

...bestäms av den sanning som den innehåller. Om den var helt förklarlig utifrån andra källor skulle den inte längre vara kunskap, precis som suset i mina öron upphör att vara det vi menar med ett "hörande" om det helt kan förklaras med annat än yttre ljud – exempelvis *tinnitus* som uppstår vid en svår förkylning. En slutsats är ingen landvinning om den i stort kan förklaras med annat. Det grand av kunskap som finns där skulle ju bara förklara det som redan är känt – precis som verkligt hörande är det som finns kvar sedan du blivit av med öronsuset. Om man helt och hållet vill förklara vårt logiska resonande utan att införa en handling av vetande som bestäms av det som vets, så säger man egentligen att det inte går att föra ett riktigt resonemang.¹⁰

Vad Lewis pekar på här är att mitt tankeinhåll inte är reducerbart till det naturliga sammanhanget. Men det är inte heller separerat från det.

10. *Mirakel*, s. 23.

Min upplevelse av "en bil närmar sig" (sett som ett tankeinnehåll) kan orsaka händelser i den fysiska verkligheten. Jag kanske stannar min bil och låter den andra bilen passera därför att jag drar slutsatsen att det är säkrare för mig. Vad som händer här är något vardagligt som vi gör utan att tänka på vad vi gör (om vi inte är filosofer kanske!) men det är inte på något sätt trivialt. Att jag stannar bilen är (delvis) orsakat av vad som pågår i mitt tankeliv. Det betyder att tankeinnehållet, min slutsats i detta fall, har möjlighet att orsaka och interagera med naturliga skeenden utan att vara av samma typ av ting.

Om jag kan låta tankeinnehållet från slutsatser orsaka skeenden i världen betyder det att jag kan *tänka*, låta en tanke leda till en annan på många olika sätt. Kanske genom fri association eller genom att se logiska sammanhang. Denna punkt är viktig därför att många naturalister har ett s.k. behaviouristiskt synsätt på människan – vad man programmerar in kommer ut på något sätt som kan mätas och verifieras. Detta synsätt kommer givetvis från den mekanistiskt-vetenskapsoptimistiska världsbilden. Om det finns någon hjärnaktivitet så kommer det att ge någon form av effekt på mitt beteende, kanske bara i hjärnan eller genom handlingar. Även om det funnes en hjärnforskare som hade kopplat upp min hjärna till en apparat som kartlägger dess aktivitet kan den inte "läsa" tankar eftersom varken apparaten eller hjärnforskaren har tillgång till ett förstapersonsperspektiv. En apparat kan se att *något* pågår och en hel del av dess struktur men inte exakt *vad*. Det krävs en människa med förnuft för att tyda vad maskinen säger!

Det är inte utan orsak som man talar om tankens frihet. Det stämmer i det att tanken inte är fullständigt bestämd av naturen även om den står i ett kausalt samband med den.¹¹ Naturen kan, genom tankens frihet och dess innehåll, påverkas. Är det någon som borde vara medveten om det är det naturvetenskaparen som utför experiment på naturen utifrån hypoteser om vad som är fallet och detta är en verksamhet och visar på förnuftets relativa oberoende av naturen. Precis som det för moral är viktigt att det finns en fri vilja, en som inte är bestämd i förväg vad den ska göra, så är det viktigt för kunskap att förnuftet får vara fritt från förutbestämning. Oxfordfilosofen Jr. Lucas sade att naturalisten inte är determinist

11. Jag utvecklar inte utan bara nämner den självklara tanken att naturen också kan påverka men inte bestämma medvetandet.

...därför att [determinismen] är sann utan för att han har en viss genetisk form som har mottagit ett visst stimuli. M.a.o. är det inte för att universums struktur är på visst sätt [han håller determinismen för sann] utan endast för att konfigurationen i den enda del av universum tillsammans med deterministens hjärna producerar det resultatet.¹²

Lite senare säger han

Determinismen kan därför inte vara sann för om den var det skulle vi inte ta deterministens argument som verkliga argument utan endast som villkorade reflexer. [Deterministens] påståenden skulle inte ses som sanningsanspråk utan endast som ett försök att få oss att respondera på det sätt som de önskar....Endast en fri agent kan vara rationell. Förnuftigt tänkande, och därmed även sanning, förutsätter frihet lika mycket som [moraliska] överväganden och moraliska val gör det.¹³

Är mina förnuftsformer pålitliga?

Jag har försökt visa att naturalisten inte är förmögen att förklara (eller i varje fall oförmögen att bortförklara) förnuftets existens så som ett icke-naturalistiskt fenomen, kvalitativt annorlunda från naturen. Bortsett från naturalistens oförmåga att förklara förnuftet finns det, givet naturalismen, några skäl att tro att förnuftet är pålitligt?

Om mitt resonemang om tankar och orsaker stämmer får det konsekvenser för våra förnuftsformers pålitlighet. När jag gör en slutledning ("Om det regnar blir jag blöt så jag får nog ta med mig ett paraply") och sedan handlar efter den så betyder det att mitt *tankeinnehåll* orsakade mitt handlande. Den kognitiva process eller funktion som leder till att jag gör en viss slutledning måste således vara pålitlig. Ett naturalistiskt konstruerat förnuft kan inte utgöra en sådan pålitlig process eller funktion eftersom den enbart är inriktad på artens överlevnad. Enligt naturalistisk evolution är uppkomsten av ett pålitlig process osannolik eftersom evolutionen inte är inriktad på sanning och en förnuftig förståelse av världen.¹⁴

12. *Freedom of the Will*, ss. 114-5.

13. *Ibid.* s. 115.

14. Det är ju inte logiskt otänkbart att uppkomsten av ett förnuft skulle gynna artens fortlevnad men av det följer inte att *eftersom* det skulle gynna artens fortlevnad så *har* evolutionen genererat förnuftet. Det vore att felaktigt dra slutsatsen att om det skulle vara bra med ett paraply om det regnar så regnar det om jag har ett paraply.

Alvin Plantinga har argumenterat för att naturalistisk evolution inte kan garantera förnuftets tillförlitlighet.¹⁵ Naturalistisk evolution implicerar nämligen en låg eller obestämd grad av sannolikhet för framväxten av pålitliga förnuftsformer. Givet att något som liknar förnuft skulle uppkommit ur evolutionens processer så finns det inget som därmed nödvändiggör att ett sådant förnuft är tillförlitligt. Ett förnuft som uppkommit som en konsekvens av evolution är inte inriktad på sanning utan på artens överlevnad. Enligt evolutionen är de som överlever inom en art inte de som har bäst förståelseförmågor utan snarare de som kan *använda* saker för sin överlevnad. Men då kan jag inte lita på att mitt förstånd kommer att leda mig till sanning utan bara till makt och kontroll av omgivningen.¹⁶

Innan vi går vidare och ser på förnuftets överlevnadsvärde, låt mig bara inflika en liten tanke som kan vara relevant. Den moderna naturalismen, i linje med dess mekanistiska världsbild, ser gärna på artificiell kunskap som ett slags idealt förnuftstillstånd, något vi kan simulera i datorer.¹⁷ Om våra hjärnor inte fungerar lika effektivt och pålitligt som en dators processor så är de, för naturalisten, mindre pålitliga och därmed kanske också mindre förnuftiga. Det betyder i så fall att maskinerna dominerar människorna. Problemet här är att naturalisten har väldigt höga krav på kunskap, så höga att han själv inte når upp till dem. Människan kan aldrig med samma snabbhet göra de komplexa operationer som en dator kan. Men varför skulle en dator vara idealet? Varför

15. Plantinga, 'Is Naturalism Irrational'; Jfr Lewis, *Mirakel*, kap. 13; Reppert, *Dangerous Idea*, ss. 84-5.

16. Det finns filosofer som har accepterat denna konsekvens av naturalism i varje fall som en beskrivning av vad som ofta försiggår (om än inte av strikt evolutionära skäl).

17. Låt oss bortse från att innehållet i denna paragraf materiellt motsäger den förra. Det visar bara på förvirringen hos naturalisten. I denna paragraf hävdas det att evolutionen ger oss anledning att tro på en evolution av intellektet och att datorer är "beviset" på det. I den förra visade jag på att naturalismen inte har någon grund för denna optimism eftersom en sådan utveckling inte är nödvändig för artens fortlevnad. Det ser nämligen ut som om det råder en konflikt mellan två värden inom evolutionsteorin här: överlevnad vilket nöjer sig med det som är tillräckligt för artens överlevnad och utveckling vilket främjar ständig utveckling och progression. Förutom denna konflikt ser det också ut som om ingen av dessa teser är strikt naturalistiska utan endast evolutionära. Naturalismen har inte någon möjlighet att förklara *antagandet* av dessa två värden eftersom de inte är empiriskt observerbara utan måste reduceras till strikt orsak-verkansammanhang. Vilket eller vilka orsak-verkansammanhang skulle enligt naturalismen kunna verifiera eller stödja dessa två extra-teoretiska antaganden (eller ens ett av dem)? Bertrand Russell verkade, trots hans diametralt motsatta filosofiska ståndpunkt från min, delvis hålla med. Idén om framgång och evolution var vanligt i de mer idealistiskt präglade tiderna (före världskrigen) som Russell levde i. Strängt taget kunde man inte överföra idén om evolution från biologin till filosofin. Och om det inte går att göra så kan man undra över rimligheten i att argumentera för evolutionen överhuvudtaget! Se *Scientific Method in Philosophy*, (The Open Court Publishing Company, 1914) s. 11 ff.

inte en människa? Och är det inte så att bakom varje dator finns det en människa? Skillnaden mellan en dators processor och en människas förnuft är kvalitativ. En dator kan bara göra det som den är förutbestämd att göra, den är inte fri från naturen. En människa är fri från naturen i en viss mening och därför kan den tänka på sätt som visar att den inte är förutbestämd. Och frihet är, som vi såg förut, en förutsättning för förnuftet.

Logikens överlevnadsvärde

Jag håller på att lära min dotter Linnéa, som snart är två år, logikens elementära slutledningsregler. *Modus ponens* är en grundläggande logisk slutledningsregel (om A så B, A, alltså B). I verkliga livet låter den kanske så här: "Om du ska ha mer mjölk får du låta bli att slå ut den. Ok, du slog inte ut den, ja då ska du få mer. Bra Linnéa!"

I själva verket lär jag henne ingenting för hon har redan en medfödd kapacitet för att förstå logik. Jag tar det för givet att hon har denna förmåga. Om jag inte gjorde det skulle jag lika gärna försöka lära min tekopp samma sak och med samma brist på framgång. Utan denna förmåga skulle hon inte kunna förstå någonting av världen som hon blivit född in i. Hade jag varit en konsekvent och galen naturalist hade jag inte brytt mig om detta eftersom jag inte skulle tro att Linnéa har den kapaciteten och kanske att det ytterst sett inte finns några logiska regler eftersom de inte ingår i det naturalistiska kausalsammanhanget. Jag skulle kanske t.o.m. ha sagt att logik och logiskt tänkande inte är strikt empiriskt observerbara mer än via konventioner mellan människor, alltså mänskliga konstruktioner som är reducerbara till sociologi som är reducerbar till biologi o.s.v. till mer fundamentala förklaringsnivåer. Detta hade gjort mina enkla logiklektioner vid matbordet tomma och meningslösa eftersom det inte finns någon grund för dem.

Modus ponens är inte i bara en godtycklig association. Denna slutledningsregel är en grundläggande tankeform genom vilken människan blir varse hur världen är uppbyggd, den för människan från fakta till förståelse. Logik är inte reducerbart till naturalistiska termer, den är inte som en naturlag. Däremot måste logiken ha med den naturliga verkligheten att göra så till vida att vi kan tillämpa logiska slutledningar på naturliga förhållande. Annars vore det ute med naturvetenskapen! C.S. Lewis sade parodiskt:

En gång var våra tankar inte logiska. Det vill säga, alla tankar var då, som många av våra tankar fortfarande är, helt enkelt subjektiva "händelser", inte ett sökande efter en objektiv sanning. De som hade en yttre orsak var (som smärtan) reaktioner på stimuli. Det naturliga urvalet kunde endast fungera genom att eliminera reaktioner som var biologiskt skadliga och stimulera sådana som hade överlevnadspotential. Men det är inte tänkbart att sådana förbättrade reaktioner någonsin förvandlas till insikter, eller något som avlägset liknar sådana. Relationen mellan reaktion och stimuli är av en helt annan art än den mellan kunskap och det man har kunskap om. Människors fysiska seende reagerar mycket starkare på ljus än de primitiva organismer som bara har en enda ljuskänslig punkt. Men om den punkten skulle förstärkas – eller om denna organism skulle utvecklas på en mängd olika sätt – så skulle den ändå inte komma ett enda steg närmare förståelsen av vad ljus är. Det måste helt klart till något mer för sådan kunskap.

Kunskap uppnås genom experiment och slutledningar, inte genom att reaktionen förbättras. Det är inte människor med speciellt goda ögon som vet något om ljuset, utan människor som har studerat ämnet.¹⁸

Även om evolutionen skulle gett upphov till förmågan att använda och uppfatta logik för människans överlevnad så ser det ut som att filosofiskt eller högre kritiskt tänkande och sökande efter sanningen inte är vad vi bör förvänta oss av en fundamentalt oförnuftig och blind evolution. En sådan välutvecklad förmåga har inget uppenbart överlevnadsvärde. Det ser snarare ut som att kritiskt tänkande kommer att vara ett hinder för den som vill överleva.¹⁹ Antalet kritiska tänkare och sanningsägare som blivit martyrer genom historien – från Sokrates till Jesus till Martin Luther King – borde få oss att inse detta. Sanningen, om den råkar vara obekvämlig eller försämrar min situation, kommer inte att betrygga min överlevnad och därmed inte arten. Det är snarare förmågan att *använda "sanningen"* som gör att jag kommer att överleva. Om

18. *Mirakel*, s. 24.

19. Reppert, 'Several Formulations', *Philosophia Christi*, s. 29, citerar Rober M. Adams [i *The Virtue of Faith and Other Essays in Philosophical Theology* (Oxford University Press, 1987) ss. 216-7.] som säger att kunskap om t.ex. modallogik - tanken om att det finns vissa logiska och metafysiska förhållanden som är nödvändiga och andra som är möjliga - vore mycket orimlig att anta utifrån ett evolutionärt perspektiv. "Logisk eller absolut [metafysisk] nödvändighet är som sådan en filosofisk term som knappast skulle ha hjälpt den primitive samlar- och jägarmänniskan att finna mat och skydd; inte ser det heller ut att vara på något sätt viktigt för uppbyggandet av ett fungerande primitivt samhälle. De av oss som tror att vi har en förmåga att upptäcka sanningen om [filosofiska frågor] kan knappast tro att en sådan förmåga var till någon vidare nytta för våra förfäder som vi utvecklats ifrån; det finns heller ingen uppenbar möjlighet att en sådan förmåga och dess pålitlighet är oundvikliga restprodukter av förmågor som verkligen hade överlevnadsvärde."

kritiskt tänkande skulle uppstå i en naturalistisk evolution så skulle det också alltid vara underordnat den starkare, den som överlever, och därmed ytterst sett vara onödigt och kanske t.o.m. en dag skulle försvinna. Sanningsbegreppets förfall i vår underhållningsbaserade tid gör att det ser ut som att evolutionen kommer få rätt. Kanske är det så att modernismen och postmodernismen är slutet för förnuftet? Evolutionen ger inget hopp om något annat.

Oavsett om evolutionen är mekanismen bakom sanningsförfallet i modern tid eller inte är det ett skrämmande scenario som möter oss i västerlandets kultur. Poängen jag vill lyfta här är bara att evolutionen talar starkt emot det kritiska förnuftets överlevnad och därmed kanske också den mänskliga artens överlevnad.²⁰ Själv tror jag, oberoende av evolutionen, att det är just sanningsägare och kritiska tänkare som gör att civilisationen överlever så väl den nu gör det.

Två sätt som man inte bör argumentera

Innan vi avslutar vill jag visa på två sätt som man inte bör argumentera mot naturalismen.

Den typ av argument jag har presenterat kan missbrukas som ett *ad hominem* attack i vilken man inte överväger ett påstående utan attackerar personen som påstår något.²¹ Ett exempel på ett *ad hominem* av detta slag är om någon skulle bemöta ett argument emot abort med: "Du argumenterar emot abort bara för att du är en vit man i den moderna medelklassen." Det är visserligen sant att det finns vita män i medelklassen som argumenterar emot abort men det gör varken till eller från i fråga om sanningen i deras påstående. Ursprunget till ett påstående är irrelevant för dess sanningshalt.

Om ett antinaturalistiskt argument skulle presenteras på följande sätt skulle det vara öppet för denna typ av kritik: "Naturalister är irrationella eftersom de tror att naturalismen är sann". Detta uttalande kan förstås

20. Om inte naturalisten kan dra slutsatsen att nihilism (angående sanning och moral) är konsekvensen av hans tänkande så är det vanligt att naturalisten attraheras av *pragmatism*. Pragmatism är idén om att det som fungerar är sant eller moraliskt gott. Sanningen eller moralen "...skall förstås som ett slags nytta eller verktygsmässigt (instrumentellt) värde" Lübcke, Paul, *Filosoflexikonet* (Bokförlaget forum AB, 1988) s. 442. Evolutionen bygger på artens överlevnad och vad som kan vara till nytta för den är också vad som kommer att påverka vår utveckling i fråga om intellekt och moral. Problemet med pragmatismen är att bara för att något fungerar behöver det inte betyda att det är sant eller moraliskt gott.

21. Ibland sorteras *ad hominem*-attacker under genetiska felslut som avvisar ett påstående med hänvisning till dess ursprung.

på två sätt. Antingen är det så att naturalisten är irrationell i sitt anammande av *naturalismen som sann* och det är precis vad jag har argumenterat för. Men det är inte samma sak som att säga att naturalister är *irrationella för jämnan* därför att de tror att naturalismen är sann och att jag därför inte behöver bemöta deras argument. Det är uppenbart att det finns gott om naturalister som är rationella. Om de inte är rationella så beror det (oftast) inte på deras naturalism. Det går alltså inte att undergräva eller avvisa naturalistens argument genom att påstå att de inte har tillräcklig förnuftsformåga för att göra påståenden och argumentera. Det är irrelevant för sanningen i deras påståenden. Ska man visa att naturalisten är självmotsägande (vilket förutsätter förnuft; en hund kan inte vara självmotsägande) så måste man kunna visa det genom förnuftiga påståenden och argument. Bättre är att säga till naturalisten: "Eftersom du uppenbarligen är rationell så är det motsägelsefullt att hålla en världsbild för sann som inte har någon plats för förnuftet."

En annan felformulering är att göra en skeptisk attack.²² Den franske filosofen René Descartes (1596-1650) menade att de flesta påståenden vi gör till vardags inte är rättfärdigade eller tillräckligt säkra för att ta dem för givna i en rationell diskussion. Därför började Descartes metodologiskt tvivla på alla saker som togs för sanna av vanligt hyggligt folk. Även Gud betvivlades av Descartes därför att vi vet inte om "gud" bara är en ond demon som försöker bedra oss (*deus deceptor*). Med andra ord, vi kan inte vara säkra på någonting. Ett antinaturalistiskt argument skulle kunna presenteras med en liknande skepticism men det vore både olyckligt och onödigt för dess framgång. Genom att anta att naturalismens sanning innebär att naturalisten bör ha en skeptisk attityd till allt som vi tar för givet så underminerar vi grundläggande begrepp för en dialog (förnuft, sanning, mening etc.)²³

Det som diskussionen visar på är det olämpliga och onödiga i att inta en överdrivet skeptisk hållning till naturalismen eller naturalister (*ad hominem*-attack). En sådan skeptisk hållning är inte nödvändig eller att rekommendera i diskussioner eller debatter eftersom det höjer nivån för vad som är godtagbart bortom vad som är nödvändigt för ett rationellt samtal.²⁴ Victor Reppert skriver:

22. Reppert, *Dangerous Idea*, s. ss. 54-60. C.S. Lewis argumenterade med en sådan typ av skepticism i den första urgåvan av *Mirakel*. Han fick kritik av Elizabeth Anscombe vilket ledde till att han reviderade sitt argument i stora delar till den andra utgåvan.

23. Se Reppert, *Dangerous Idea*, ss 57-60.

24. Se Mats Selanders artikel i detta nummer, 'Gud och bevisbördan'.

...anta att jag argumenterade för att materialismen inte kan accepteras för, om den vore sann, skulle vi inte kunna refusera skeptikern med referens till de grundläggande logiska principerna. Då skulle materialisten kunna svara att det varken är nödvändigt eller möjligt att refusera någon som är skeptiker angående logikens grundläggande principer. Men om någon skulle ta på sig bevisbördan att visa att dessa logiska principer är sanna så kommer det helt enkelt vara omöjligt att bevisa deras giltighet. ...[Varken teisten eller naturalisten] kan refusera en skeptiker angående logikens grundläggande principer utan båda måste anta dessa principers legitimitet för att kunna argumentera överhuvudtaget.²⁵

Istället bör man utgå ifrån att de som är naturalister är förnuftiga och att argumentera med dem är möjligt utan att förkasta vad de säger eller deras person.

Avslutning

Jag har argumenterat för att naturalisten inte är förmögen att förklara något som han tar för givet och värderar högt – förnuftet. I detta är han själv motsägande både praktiskt och teoretiskt eftersom han inte lever som han lär. Han påstår att naturalismen är det mest förnuftiga sättet att se på världen och samtidigt underminerar hans egen teori förnuftet.

Till sist kan det vara viktigt att säga vad jag inte har sagt. Jag har inte i denna artikel sökt visa att teismen kan förklara förnuftet. Det är ett annat mycket viktigt argument. Man bör inte blanda ihop detta argument med ett argument för Guds existens från förnuftet. Det är nämligen ett annat argument. Huruvida det är ett bra argument att argumentera för Guds existens från förnuftet låter jag bero. Givetvis kan Guds existens eller den kristna världsbilden hjälpa i argumentationen för förnuftet. Precis som Lewis bok, *Mirakel*, var vad han i undertiteln till den engelska utgåvan kallade "Ett inledande studie" (*A Preliminary Study*) är detta argument ett inledande studie. Det vänder sig till den som vill överväga kristen tro men som är stöpt i samtidens naturalistiska världsbild och därmed oemottaglig för något som kräver övernaturliga förklaringar.

Stefan Lindholm

Redaktör och arbetare på L'Abri, England
stefan.labri@googlemail.com

25. Reppert, *Dangerous Idea*, ss. 59-60.